

Handläggare
Chloé Girard Johnsson
Telefon: 08-50801093**Till**
Järva stadsdelsnämnd

Stockholms stads kemikalieplan 2025-2031

Svar på remiss från kommunstyrelsen, KS 2025/145

Förvaltningens förslag till beslut

Järva stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Sammanfattning

Kommunstyrelsen har remitterat förslag om ny kemikalieplan för Stockholm som ska gälla under perioden 2025-2031, till Järva stadsdelsnämnd för yttrande. Kemikalieplanen är i stort sett en revidering av nuvarande kemikalieplan. Planen har sju insatsområden som konkretiseras av ett antal aktiviteter som stadens förvaltningar och bolag ansvarar för att utföra för att uppnå målet om *Ett giftfritt Stockholm*. Förvaltningen är positiv till kemikalieplanens inriktning och särskilt dess konceptbaserade arbetssätt men ser behov av förtydliganden kring ansvar, uppföljning och koppling mellan åtgärder och målgrupper. Det gäller särskilt inköp, avtal, bygg och anläggning samt skydd för gravida kvinnor. För att nå enhetlighet efterfrågas gemensamma rutiner, tydligare vägledning och systemstöd.

Bakgrund

Järva stadsdelsförvaltning har tidigare fått yttra sig angående förslag till kemikalieplan 2025-2031 och inkomna synpunkter har föranlett justeringar i dokument. Järva stadsdelsnämnd har erhållit en remiss med förslag till kemikalieplan 2025-2031 för Stockholms stad. Förslaget har förutom till Järva stadsdelsnämnd skickats till övriga stadsdelsnämnder, facknämnder, andra kommuner, myndigheter, branschorganisationer samt andra organisationer. Yttrandet ska vara tillhandahållet hos stadsledningskontoret den 23 juni 2025.

Ärendet

Syfte

Detta är stadens tredje kemikalieplan i ordningen. Planen är en konkretisering av stadens miljömål *Ett giftfritt Stockholm* och delmålet *Minskad användning och spridning av skadliga ämnen*. Kemikalieplanen syftar till att konkretisera vilka åtgärder som

behöver vidtas av stadens verksamheter för att nå miljöprogrammets mål.

Genomförande och uppföljning

Den nya kemikalieplanen har kortats ner och har fokus på att lista åtgärderna. Den beslutade planen kommer att kompletteras med fördjupade texter, vägledningar och framtagna rapporter i en digital publicering på stadens webb. På så sätt ökar möjligheten att hålla den information som stödjer genomförandet av planen aktuell.

Varje verksamhet är ansvarig för sitt eget miljöarbete. Utifrån åtgärderna i kemikalieplanen planerar nämnder och bolag aktiviteter för att bidra till delmålet. Uppföljningen av hur kemikalieplanen genomförs sker i samband med uppföljningen av miljöprogrammet och bygger på redovisningarna från nämnder och bolag och de indikatorer som tas fram. Till stöd i kemikaliarbetet finns stadens kemikaliecentrum (miljöförvaltningen), som tillhandahåller kunskap, ger råd och vägledning vid kravställning och uppföljning i upphandlingar och ger stöd vid substitution av kemiska produkter. De ansvarar även för att göra en utvärdering av genomförandet i samband med miljöprogrammet halvtidsuppföljning 2027.

Om kemikalier

Kemikalier finns både som kemiska produkter (tvätt- och rengöringsmedel, bekämpningsmedel, färg) och i olika typer av varor (textilier, datorer, livsmedelsförpackningar). De fyller olika funktioner och på så sätt har de bidragit till vårt välbefinnande, samtidigt som de i flera fall orsakar hälso- och miljömässiga problem. Det tillverkas nya kemikalier konstant och lagstiftningen hinner ofta inte i kapp den snabba utvecklingen. Att arbeta för att undvika skadliga ämnen kräver därför att man är proaktiv, hanterar kemikalier säkert och med urskiljning, samt går före och längre än lagstiftningen.

Kemikalieplanen utgår från Kemikalieinspektionens Prioriteringsguide PRIO för att peka ut och prioritera vilka ämnen och grupper av ämnen som arbetet ska fokusera på:

- Utfasningsämnen: dessa har så allvarliga egenskaper att de bör fasas ut och inte användas alls, oavsett om det finns risk för exponering i den specifika användningssituationen eller inte. T.ex. cancerframkallande, reproduktionsskadliga, kraftigt allergiframkallande och mycket svårnedbrytbara ämnen.
- Prioriterade riskminskningsämnen: dessa har egenskaper som gör att de bör hanteras med försiktighet, dvs de bara användas om man kan säkerställa att användningen är säker. De har samma egenskaper som utfasningsämnen men i lägre grad, eller inte lika säkert identifierade, de kan t.ex. vara allergiframkallande av normalgraden eller misstänkt reproduktionsskadliga.

Verksamheten kan även överväga möjligheten till substitution även för dessa ämnen.

Kemikalieplanen pekar ut specifika ämnesgrupper och förbjuder inköp av varor där dessa ämnen är kända:

- PFAS: Svårnedbrytbara ämnen som stannar länge i kroppen och miljön, och kan vara cancerframkallande eller reproduktionsstörande. Används i impregnering, smörjoljor och brandsläckningsskum.
- Bisfenoler: Hormonstörande ämnen som påverkar reproduktionen. Finns i termopapper som kvitton, plastprodukter och epoxilack i konservburkar och läskburkar, och studier visar att bisfenol kan läcka ut till livsmedel.
- Ftalater: Hormonstörande ämnen som påverkar reproduktionen. Används som mjukgörare i plast (plastleksaker, haklappar, skötbäddar, stövlar, vaxduk), i parfymer och bekämpningsmedel. Mjukgörarna läcker ut ur materialet och sprids till luft, damm och avlopp.
- Mikroplaster: Små plast- eller gummipartiklar som sprids antingen som oavsiktligt genererade mikroplaster (t.ex. slitage av däck) eller från avsiktlig användning (t.ex. kosmetiska med tillsatt mikroplast). Även om mikroplaster inte är en homogen kemisk ämnesgrupp behandlas de i kemikalieplanen jämförbart med sådana. *Rekommendation för konstgräs, gummigranulat och plastgjutet gummi* ska tillämpas, dvs. material som kan orsaka mikroplastspridning under användningsfasen ska undvikas.

Insatsområden, åtgärder och avgränsning

Kemikalieplanen innehåller sju insatsområden, nämligen:

- Upphandling och inköp
- Bygg- och anläggningsmaterial
- Stadens kemikaliehantering
- Växtskyddsmedel
- Tillsyn och kontroll
- Miljögiftsövervakning
- Särskilt känsliga grupper

Barn, unga och kvinnor i barnafödande ålder är särskilt känsliga för påverkan av kemiska ämnen. Dessa gruppers vardag är därför ett prioriterat insatsområde och åtgärder som rör dem återfinns både i respektive kapitel i planen och i kapitlet ”Särskilt känsliga grupper”.

I tabellen nedan redovisas de områden och åtgärder som berör stadsdelsnämnderna:

Åtgärd	Ansvar
1.1 Beakta kemikalieaspekter i risk- behovs- och marknadsanalys	Huvudansvar (alla nämnder och bolag)

1.2 Ställa och följa upp kemikaliekrav i relevanta upphandlingar och avtal	Huvudansvar (alla nämnder och bolag)
1.3 Beakta kemikaliespekter under avtalstiden och vid avrop	Huvudansvar (alla nämnder och bolag)
2.1 Ställa krav på innehåll och dokumentation av bygg- och anläggningsmaterial	Huvudansvar (byggande/anläggande nämnder och bolag)
2.2 Ställa krav på miljökompetens och rutiner som understödjer kemikaliesmarta val av bygg- och anläggningsmaterial	Huvudansvar (byggande/anläggande nämnder och bolag)
2.3 Följa upp stadens kemikaliekrav på bygg- och anläggningsmaterial	Huvudansvar (byggande/anläggande nämnder och bolag)
2.4 Testa och utvärdera bygg- och anläggningsmaterial	Huvudansvar (byggande/anläggande nämnder och bolag)
3.1 Inventera, dokumentera och rapportera i Chemsoft	Huvudansvar (alla nämnder och bolag som använder märkningspliktiga kemiska produkter)
3.2 Aktivt substituera kemiska produkter	Huvudansvar (alla nämnder och bolag som använder märkningspliktiga kemiska produkter)
4.1 Sköta parker, grönområden, fastigheter och andra ytor utan användning av växtskyddsmedel	Huvudansvar
7.1 Utbilda samt genomföra och följa upp åtgärder enligt vägledningarna för kemikaliesmarta förskolor, skolor och fritidshem (Barn och unga)	Huvudansvar
7.3 Inventera anläggningsmaterial och lekutrustning på förskolegårdar, skolgårdar, lekplatser och parklekar (Barn och unga)	Huvudansvar (SISAB, Fastighetsnämnden och övriga berörda fastighetsägare inom staden, trafiknämnden, stadsdelsnämnderna, utbildningsnämnden)
7.5 Genomföra och följa upp åtgärder enligt vägledningarna för hållbara arbetsplatser (Kvinnor i barnafödande ålder)	Huvudansvar (alla berörda nämnder och bolag)

Arbetet med att minska riskerna med skadliga ämnen är inte begränsat till de områden som tas upp i kemikalieplanen. I hanteringen av avfall, dagvatten och avlopp görs ett viktigt arbete för att minska spridningen av skadliga ämnen. För dessa finns dock andra styrdokument såsom *Avfallsplan*, *Handlingsplan för god vattenstatus* och *Lokala åtgärdsprogram*.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts inom Administrativa avdelningen i samråd med avdelningen för stadsutveckling, medborgarservice och fritid samt ekonomiavdelningen.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Förvaltningen ställer sig positiv till det nya förslaget om kemikalieplan och dess åtgärder och anser att kemikalieplanen går väl i linje med miljöprogrammets mål 6 *Ett giftfritt Stockholm*. Förvaltningen vill särskilt lyfta de framgångar som uppnåtts i kemikaliarbetet när insatser paketeras i koncept, såsom *Kemikaliesmart förskola* och *Hållbar vård och omsorg*. Sådana koncept gör arbetet mer lättillgängligt för förvaltningens verksamheter och ger dessa något konkret att förhålla sig till i sitt dagliga arbete.

Inköp och upphandling

Inköp och upphandling är ett utpekad insatsområde som dessutom står som strategiskt verktyg inom ramen för implementeringen av hela miljöprogrammet. Många inköpsområden som är utpekade i kemikalieplanen omfattas av centrala upphandlingar. Förvaltningens egna avtal omfattar fordon, måltider och städtjänster och här är kemikaliecentrumets stöd viktigt för att säkerställa att rätt kemikaliekrav ställs och hur de kan följas upp. Förvaltningen önskar ett centralt grepp för stadens ramavtal kring kemikaliefrågan. Upphandlingar behöver vara i linje med krav från kemikalieplanen för att förenkla inköpen av allt ifrån förbruknings- till bygg- och anläggningsmaterial. Exempelvis saknas sortiment för implementeringen av ”Vägledningen för hållbart vård- och omsorgsboende”, t.ex. flergångsalternativ.

Förvaltningen ser utmaningar med hur en stor del av kemikaliarbetet knyts till enskilda medarbetares val och kunskaper vid inköp. Arbetet blir sårbart eftersom det bygger på enskilda medarbetares kunskaper, medvetenhet och intresse att göra rätt och hållbara val. När grundläggande kunskap hela tiden behöver underhållas (genom kommunikations- och utbildningsinsatser) till följd av exempelvis personalomsättning blir det svårare att ta nästa steg i arbetet. I arbetet med att säkerställa rätt och hållbara inköp ser förvaltningen ett behov av att utveckla befintliga strukturer och system för att underlätta hållbara inköp som inte är avhängiga den enskilda medarbetarens medvetna val. Det stöd som staden tagit fram i form av de olika tipslistor vid inköp är användbara och en utgångspunkt för verksamheterna att göra hållbara val. Vidare ser förvaltningen behov av ett mer integrerat inköpsystem underlättar för verksamheterna och dess medarbetare att göra rätt genom att

begränsa sortiment till det som verksamheterna faktiskt får köpa in utifrån gällande avtal och identifierade behov.

Kemikaliehantering och arbetsmiljö

Kemikaliehanteringen är dels koppad till vilka inköp som görs på verksamheterna, dels till deras förståelse för att detta handlar om krav inom ramen för arbetsmiljölagen och miljöbalken. Att arbeta i Chemsoft med inventering av märkningspliktiga produkter är ett kontinuerligt arbete som har utgångspunkt i vad lagstiftningen säger. Det finns en viss osäkerhet inom verksamheterna kring att inventeringen inte enbart gäller produkter som uppfattas som ”farliga”, utan omfattar alla märkningspliktiga kemiska produkter. Att genomföra/fortsätta genomföra informations- och kunskapshöjande insatser om vad som är kemiska produkter och vad miljöbalken respektive arbetsmiljölagen säger är med andra ord viktigt. Här föreslår förvaltningen att det på ett tydligare sätt integreras i processerna kopplade till arbetsmiljö, såsom skyddsronder och arbetsmiljöutbildningar.

Bygg och anläggning

I och med att stadsdelsförvaltningarna pekas ut som byggande och anläggande nämnder så ser förvaltningen behov av att precisera denna roll i samverkan med kemikaliecentrumet. Kemikalieplanen kan på ett tydligare sätt beskriva hur stadens förvaltningar ska gå tillväga genom att förtydliga följande stycke ännu mer: ”hur kraven ska tillämpas i enskilda fall preciseras av berörda nämnder och bolag i dialog med kemikaliecentrumet. Det gäller även hur kraven kan användas när staden är hyresgäst hos externa fastighetsägare.” (s.17).

Förvaltningen ställer krav på användningen av Byggvarubedömningen (BVB) vid sina projekteringar och strävar efter att arbeta mer systematiskt med dokumentation och uppsökning av material i BVB inom driften av parker och grönområden. Förvaltningen efterfrågar stöd i form av exempelvis en tydlig och lättillgänglig instruktion/handbok för användning av BVB i driftarbetet som berättar om *hur* BVB ska användas. Kemikaliecentrumet behöver samordna arbetet för att säkerställa kvalitet och likvärdighet i stadens olika förvaltningar. Utöver krav på användning av BVB är krav på miljökompetens och rutiner inte tydligt formulerat i förvaltningens befintliga avtal, vilket innebär att det kan dröja innan avtalen uppdateras för att förtydliga detta. Kravet anses vara svårt att följa upp därför efterfrågar förvaltningen stöd i detta arbete.

Förvaltningen ser ett behov av att åtgärd 2.3 *Följa upp stadens kemikaliekrav på bygg- och anläggningsmaterial* förtydligas. I

dagsläget sker denna uppföljning genom att BVB används som verktyg för att säkerställa att kraven uppfylls. Det är därför oklart vad som ytterligare avses med åtgärden. Förvaltningen har årliga uppföljningar med entreprenör, men saknar fastställda rutiner för uppföljning av avtal där kemikaliefrågor ingår. Förvaltningen bedömer att det är sårbart om varje förvaltning och bolag ska utforma egna rutiner för granskning och uppföljning, och menar att det bör finnas gemensamma rutiner på stadsövergripande nivå för att säkerställa en enhetlig tillämpning.

Förvaltningen anser att det kvarstår oklarheter kopplade till åtgärd *7.3 Inventera anläggningsmaterial och lekutrustning på förskolegårdar, skolgårdar, lekplatser och parklekar* kring vem/vilka som bär ansvaret för inventeringen. Ungefär hälften av förvaltningens förskolelokaler/gårdar befinner sig hos privata fastighetsägare och den föreslagna kemikalieplanen beskriver inte hur ansvaret ser ut i dessa fall. Även begreppet ”fastighetsägare” är inte alltid lämpligt när det gäller parklekar och lekplatser. Förvaltningen anser åtgärden som görbar och en grund för framtida ombyggnad och renovering, men den är både tids- och kunskapskrävande (avseende ”material som misstänks kunna innehålla skadliga kemikalier).

Reflektion kring barnrätts- och jämställdhetsperspektiv

Ett barnrätt- och jämställdhetsperspektiv har beaktats i framtagandet av kemikalieplanen, vilket förvaltningen ställer sig positivt till. Eftersom barn och unga är extra känsliga för påverkan från kemiska ämnen är det positivt att kemikalieplanen lyfter barn och ungas vardag som ett prioriterat insatsområde. Genom att rensa varor, material och produkter som innehåller farliga kemikalier där barn och unga vistas, såsom förskolor, fritidsverksamheter och lekplatser, får de en mer hälsosam miljö att vistas i utan skador på deras utveckling och hälsa från kemikalier.

Då ofödda barn är särskilt sårbara för kemiska ämnen lyfter kemikalieplanen kvinnor i fertil ålder som ett prioriterat insatsområde. Genom att arbeta för minskad användning av farliga kemikalier med fokus på kvinnodominerade arbetsplatser bidrar föreslagen kemikalieplan inte bara till att skydda arbetstagarnas hälsa, utan också till att minska risken för fosterskador. Förvaltningen välkomnar att gravida kvinnor lyfts som en särskilt känslig grupp i kemikaliearbetet men anser att det är oklart hur åtgärd *7.3 Genomföra och följa upp åtgärder enligt vägledningarna för hållbara arbetsplatser* konkret adresserar denna målgrupp. Vägledningarna för Hållbara kontor och Hållbara vård- och omsorgsboenden är breda och omfattar flera områden utöver kemikaliefrågan och här finns en risk att kopplingen till gravida

kvinnor upplevs som otydlig. Förvaltningen ser gärna att frågan om skydd för gravida kvinnor konkretiseras ytterligare.

Toni Mellblom
Stadsdelsdirektör
Järva stadsdelsförvaltning

Jonas Eliasson
Avdelningschef

Bilagor

1. Bilaga - Stockholms stads kemikalieplan 2025-2031.
2. Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande – Stockholms stads kemikalieplan 2025-2031.

Attesterat av

Detta dokument har godkänts digitalt av följande personer:

Namn	Datum
Toni Mellblom, Stadsdelsdirektör	2025-05-26
Jonas Eliasson, Avdelningschef	2025-05-26